

EMANCIPACE V „MUŽSKÝCH“ DENÍČÍCH CHORVATSKÝCH SPISOVATELEK OBDOBÍ MODERNY EMANCIPATION IN “MALE” DIARIES BY CROATIAN FEMALE MODERNIST WRITERS

Marie Zoufalá

Ústav slavistiky FF MU

teorie a dějiny slovanských literatur, 4. rok štúdia, prezenční forma studia

145741@mail.muni.cz

Školitel: **doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D. (v.stepanek@interier.com)**

Klíčová slova

chorvatská literatúra, emancipace, Jagoda Truhelková, Milka Pogačićová, román, moderna

Key words

Croatian literature, emancipation, Jagoda Truhelka, Milka Pogačić, novel, modernism

Konec 19. století a první polovina 20. století představuje také v Chorvatsku období, které je mimo jiné charakteristické úsilím žen o dosažení rovných práv s muži, a to jak v politice, kde se zejména jednalo o přijetí volebního práva pro ženy, tak i v oblasti vzdělávání, zaměstnání žen apod. Za podmínek, kdy ženy neměly dostatečné vzdělání (1), nemohly pracovat v mnohých profesích a do roku 1945 ani volební právo, se začaly formovat požadavky na změnu.

Tyto požadavky byly formulovány mj. prostřednictvím literatury, a to především ženami, pro něž byla literární tvorba jednou z možností, jak tyto požadavky a myšlenky šířit dále. Již od konce 19. století totiž některé chorvatské autorky publikovaly. V některých svých dílech vyjadřovaly potřebu změny postoje společnosti k ženám, neboť jim mnohé oblasti života byly nedostupné. Jednalo se tedy v podstatě o úsilí v rámci tzv. ženské otázky, která byla od počátku 20. století diskutována také v Chorvatsku.

Úsilí žen o dosažení rovných práv s muži se projevovalo jednak snahou zpřístupnit ženám vzdělání, získat volební právo či zakládáním různých spolků, časopisů a publikováním vlastních děl. V literatuře se ale ženy prosazovaly, stejně jako i jinde, stěží a velmi pozvolna. Úloha žen v literatuře v předchozích staletích byla totiž minimální. Situace se však začala měnit právě s příchodem nové generace žen, kterým se dostalo vzdělání (většinou na vyšších dívčích školách či lyceích, později dosáhly i přístupu na univerzity (2), díky čemuž získaly finanční nezávislost, ať už jako učitelky, pedagožky, novinářky a redaktorky, spisovatelky, básnířky, dramaticky či literární kritičky.

Lze tedy říci, že tato nová generace žen začala působit v době chorvatské literární moderny (3), jež znamenala počátek nového přístupu k literatuře a tradičně se dělí do dvou fází. První (1897 – 1903) začala různými programy, polemikami a proklamacemi, ve kterých byly vyjádřeny hlavní ideje moderny a též odpor vůči tradiční tvorbě; ve druhé etapě (do roku 1914) už vznikala modernistická díla s řadou nových prvků. Typická byla snaha vyrovnat se Evropě (4). Nové literární směry (5) však rozdělily literární scénu, a tak je moderna také symbolem boje mezi starou a mladou generací spisovatelů (Kvapil, 1977, s. 7 – 8). Moderna se projevila opouštěním národních, sociálních či ekonomických témat a řešením celospolečenských problémů, a naopak příklonem k jedinci, ponorem do jeho vnitřního světa či zobrazováním jeho osobních problémů (Šicel, 1971, s. 127).

V tomto literárním období vznikly také dva romány, jež reflektují zvýšený zájem o emancipaci (6), moderní pohled na úlohu ženy společnosti. Zvolená forma mužského deníku, která nebyla v dané době obvyklá, nám posloužila pro analýzu nových myšlenek, které s sebou přinášela emancipace. Konkrétně se jedná o romány *Plein air* (1897) Jagody Truhelkové a *Ispovijest* (Vyznání, 1912) Milky Pogačićové.

Autorky „mužských“ deníků

Jagoda Truhelková (7) i Milka Pogačićová (8) se narodily v šedesátých letech 19. století; a obě se staly učitelkami a spisovatelkami. Svou pedagogickou i spisovatelskou činnost zahájily na sklonku 19. století. Z jejich životopisů můžeme dokonce vyčíst, že už od začátku učitelské dráhy jim byly svěřovány úkoly, na něž si netroufli ani mnohem zkušenější pedagogové. To vypovídá o tom, že byly velmi schopné. Kromě toho byly literárně činné – psaly díla pedagogická a pro děti a zajímaly se o emancipaci žen.

Oba romány, které jsou předmětem našeho zájmu, vznikly v období chorvatské moderny, dobou svého vzniku jsou od sebe vzdálené celých 15 let. Román *Plein air* stojí na počátku zájmu o emancipaci, *Ispovijest* přibližně na konci období, kdy byla myšlenka emancipace žen stále ještě spíše okrajovou záležitostí. Obě díla však zájem o emancipaci reflektují.

Romány ve své době nezbudily větší ohlas a dodnes zůstaly nepovšimnuty. Román *Plein air* Jagody Truhelkové začal vycházet na pokračování v sarajevském časopise *Nada* roku 1897. Dílo, které obsahuje 18 kapitol, bylo dokonce přeloženo do češtiny; v překladu Andriji Bortulina (1876 – 1917) vyšlo v roce 1920 pod názvem *Volný vzduch*. Knižního vydání v Chorvatsku se však román dočkal teprve roku 1997 v Záhřebu, a to v rámci výboru z díla Truhelkové, který obsahuje také některé její povídky (9). Ovšem ani poté nevešel román do obecného povědomí čtenářů, či spíše čtenářek. Román (10) *Ispovijest*, rozdělený do tří knih, vyšel roku 1912 v Záhřebu a vícekrát vydán nebyl. Ačkoli byla próza přeložena do esperanta a čínštiny (11), zůstala v podstatě opominuta. Literární vědkyně Detoniová-Dujmićová tuto skutečnost přisuzuje několika faktorům – jednak přílišnému zdůraznění feministických myšlenek, které ještě nebyly rozšířené a přijaté, jednak nedostatkům ve fabuli (konkrétně jmenuje nevyváženost mezi jednotlivými epizodami a hlavním tématem) a konečně odsouzení díla A. G. Matošem. To vše způsobilo další nezájem kritiků a dílu dále nebyla věnována pozornost (12).

Celkově tedy tato díla, na svou dobu značně neobvyklá, čtenářské publikum zřejmě příliš nezaregistrovalo. Proto můžeme hovořit spíše o snaze upozornit na dané téma, v tomto případě bez většího vlivu na širší publikum. Pokud se však zabýváme tématem emancipace, pak taková díla mj. umožňují poznat a zmapovat danou problematiku, neboť z literárního hlediska nedosahují takové kvality (viz níže).

Průvodním motivem románu Truhelkové je pojem „en plein air“, což znamená „pod širým nebem“. Jde o techniku, která se používá v malířství pro malování přímo v přírodě; byla velmi oblíbená u impresionistů. Tuto metodu používá také hlavní hrdinka románu Zdenka při malování svých obrazů. Záliba autorky v klišé estetismu a impresionismu blízkých vídeňské secesi, její zájem o výtvarné umění a hudbu (Wagner) vypovídá o příslušnosti díla literárnímu období moderny, přestože obsahuje i prvky triviální literatury (náhody, osudné události apod.) (Detoni-Dujmić, 2008, s. 653). Také *Ispovijest* můžeme zařadit k modernistickým prózám. Pozornost je soustředěna na osobu vypravěče, který je zároveň hlavní postavou románu, a jeho vnitřní svět. Nejde zde o velké události ani hrdiny, a naopak o běžné problémy rodiny, vztah mezi mužem a ženou v dobovém kontextu.

Plein air spadá svým vznikem i dějem na samý skloněk 19. století., tedy současně na počátek chorvatské moderny. Vypravěčem je mužský hrdina, který své myšlenky zprostředkuje čtenáři v ich-formě. Také deníkové záznamy *Ispovijesti* jsou psány v ich-formě. Za epistolární lze prózu označit proto, že tyto zápisky obsahují ve zvýšené míře oslovování adresáta. Rovněž *Ispovijest* se odehrává v současnosti, tedy alespoň jeho rámeček, neboť jde o prózu podanou z retrospektivního pohledu, epistolární modernistické dílo, které je psáno formou deníkových zápisků a jednotlivě datováno. Děj první knihy se tak odehrává v dubnu 1910, druhá se vrací do roku 1893 a poté zpět do roku 1910, třetí kniha je opět zaznamenávána v současnosti, tedy v roce 1910. Román proto sleduje dějovou linii v minulosti a v přítomnosti. Retrospektivní pohled na události by nebyl tak chaotický, kdyby ovšem autorka neustále neměnila perspektivu. Tím se děj stává nepřehledným a mnohdy mate čtenáře, v jaké poloze vyprávění se to vlastně nachází.

V obou případech se v podstatě jedná o mužské deníky, zápisky a pohled na události z jakoby mužské perspektivy. Obě autorky využily formy mužského deníku, který jim posloužil pro

náhled na opačné pohlaví, emancipaci, úlohu ženy v rámci rodiny a společnosti. Zobrazily tedy na základě „mužského“ (vnitřního) pohledu dobové myšlení kontrastující s potřebou změn, na něž je potřeba čtenáře připravit a snad je také vychovat, a to nejlépe prostřednictvím mužského hrdiny. V případě obou románů však tento účel zřejmě příliš naplněn nebyl, protože díla vyšla ve své době pouze jednou a jejich čtenáři byly pravděpodobně pouze ženy.

Pojetí emancipace v románu *Plein air* Jagody Truhelkové

Plein air je v podstatě o román pro ženy s milostnou zápletkou, kombinace milostného, psychologického a triviálního románu (Detoni-Dujmić, 2008, s. 653), navíc s – na svou dobu – výrazně feministickým obsahem, což byl v chorvatském prostředí, v němž se až do poválečné doby v tomto ohledu feminismus vyskytoval ojediněle, počín výrazně novátorský. Literární historička Detoniová-Dujmićová označuje feminismus v dílech Truhelkové jako teoreticky ještě zcela nedefinovaný a mysticky utopický (Detoni-Dujmić, 1997, s. 256), tedy takový, který zatím neobsahoval radikální vzpouru proti zavedeným pořádkům. Akademik Dubravko Jelčić (1930) poznamenává, že jde o milostný příběh, v němž si hlavní hrdinka, sebevědomá žena a umělkyně, jako první v chorvatské literatuře klade otázku o postavení ženy ve společnosti, se všemi etickými důsledky, které tento postoj nese (Jelčić, 1997, s. 334).

Ačkoli milostný příběh tvoří základ románu, Truhelkové rozhodně nešlo pouze o to, aby své čtenářky dojala tím, že po všech nedorozuměních a milostných strastech hlavních hrdinů k sobě tito nakonec najdou cestu, která vyústí ve sňatek a šťastné manželství. Naopak se zdá, že využila žánru románu na pokračování, aby zprostředkovala ideje o rovnoprávnosti pohlaví co nejširšímu okruhu čtenářek, neboť románu vévodí téma emancipace ženy v idealistickém smyslu (13). Stav, v němž jsou si oba partneři rovni, je tím ideálním stavem, který chce Truhelková dosáhnout, nicméně míněna je zde rovnost v rámci stávajícího uspořádání. Boj za politická práva žen je autorce ještě vzdálený. Nicméně už to, že ve své době mluví o rovnosti pohlaví, zmiňuje otázku postavení ženy v manželství apod., je velkým krokem vpřed.

Základ románu tvoří milostný příběh dvou párů, Vlatka Urbaniće a Zdenky Podravcové a Hinka Podravce a Cvijety Urbanićové. Zatímco v prvním případě jde o pár, jehož cestu k sobě ztěžují různá nedorozumění, způsobená především střetem tradičního mužského pohledu na ženu s jejím odporem přijmout tuto roli pro své pohlaví, druhý pár je jeho úplným opakem. Příběh Hinka a Cvijety je tak na úrovni naivního a jednoduchého milostného příběhu, jehož protagonisté neprocházejí žádným složitým vnitřním vývojem a nejsou nuceni řešit žádná dilemata. Oba nejsou v románu hlouběji charakterizováni, ale vytvářejí kontrast k prvnímu páru, takže myšlenky, které Truhelková vložila do úst obou hlavních protagonistů, mohou ještě více vyniknout.

V případě prvního páru však dochází ke střetu dvou protichůdných názorových světů, který lze překonat pouze přehodnocením postojů a změnou smýšlení. Ta může nastat v případě, že hrdina duševně dospěje. Jeho postupné zrání pak čtenář může sledovat díky jeho detailnímu popisu vnitřních pohnutek a jednání. Detoniová-Dujmićová jej proto označila jako *hrdinu nejistého a přecitlivělého svědomí, které se tříbí břitkými intelektuálními a emotivními kontakty se zralou a sebevědomou ženou, která nepřijímá společenské předsudky* (Detoni-Dujmić, 1997, s. 13).

Truhelková přináší do chorvatské literatury nový typ ženy. Do té doby byly hrdinky chorvatské prózy buď ztělesněním zla, nebo naopak zcela bezdůvodně andělsky dobré, buď osudové svůdkyně, nebo ženy ušlechtilé a mírné (14). Hrdinka románu *Plein air* se však sebejistě pohybuje ve vídeňských uměleckých kruzích a intelektem je nadřazena svému vyvolenému (Novak, 2003, s. 249). Neřídí se společenskými konvencemi či ohledy, vydělává si vlastní práci a splácí tak otcovy dluhy. Zdenčin charakter a životní příběh a stejně tak i zásady jsou podány takovým způsobem, že okamžitě získávají sympatie čtenářek. Ačkoli někdy působí stroze a nepřístupně, čtenář postupně odhalí všechny souvislosti a hrdinka si získá jeho sympatie.

Postava Vlatka ovšem zdaleka není tak silná osobnost jako Zdenka a jeho chování ze začátku mnoho sympatií nebudí. Sice se zmůže na to, aby v teoretické rovině souhlasil se Zdenčinými názory, nicméně v praxi je stejně neuznává. Výchova a pocit nadřazenosti mu však stojí v cestě nejen ke

Zdence, ale k ženám obecně. Signálem hodným následování je pak okamžik, kdy pochopí myšlenky emancipace a uzná je za správné (15).

Pojetí emancipace v románu *Ispovijest Milky Pogačićové*

Román *Ispovijest* naopak za milostný označit nemůžeme. Postupně totiž rozkrývá obraz nezdařeného manželství s tragickým koncem. Dějovou linii tvoří motiv žárlivosti a její zhoubný vliv na vztah dvou lidí v manželství vedoucí až k rozpadu celé rodiny. Idyla na počátku vztahu je neustále narušována, neboť děj není čtenáři předkládán chronologicky, nýbrž retrospektivně, a tak do vnímání příběhu již od začátku vstupuje vědomí jeho pozdějšího rozpadu.

Ústřední dvojicí je manželský pár Stanko a Irena, vedle nich stojí o generaci mladší pár Mladena a Julije, přičemž oba páry tvoří jistou obdobu, opakují tytéž chyby. Příběhy obou dvojic se mohou odvíjet paralelně právě díky zvolenému retrospektivnímu pohledu, což můžeme sledovat na vztahu Stankova syna Mladena k dívce Juliji, který je poznamenán stejně jako otcův žárlivostí a posléze ztrátou zájmu o milovanou osobu.

Obě ženy, Irena a později i Julija, jsou obrazem (snad až bezdůvodně) andělsky dobré ženy, tedy typem ženy, která se v chorvatské literatuře objevuje velmi často. Obě jsou věrné, mírné, laskavé, obětavé, starají se o domácnost, rodinu. Irena pečuje o svého muže a potomka, poté o těžce raněného pacienta Alberta, je vždy připravená pomoci, dokáže odpustit. A to dokonce i tehdy, když jí muž svou lhostejností přivodí těžkou nemoc a znetvoření. Julija je podobná, až příliš dobrá, a tak její charakter poněkud splývá s Ireniným.

Naopak Stanko je mužem nevyzrálým, i když zpočátku zřejmě dobrým a pozorným manželem, žárlivost jej zcela promění. Neví, co chce, a když dostane, po čem toužil, zjistí, že to vlastně vůbec nechtěl (16). Mladen pak kráčí v otcových stopách, jsou si velmi podobní, ačkoli vztah mezi otcem a synem není ani blízký ani srdečný.

Román v podstatě zobrazuje muže a ženu jako dva protipóly a jejich společenskou úlohu jako danou. Na jedné straně je až příliš dobrá žena, která svůj úděl přijímá ze začátku z lásky, později snad i proto, že jí nic jiného nezbyvá. Na druhé straně muž, který nese zodpovědnost za rozpad manželství a rodiny, odcizení se synovi. Jako muž má však možnost úniku ze světa, který ho nenaplnuje, aniž by společensky utrpěl. Celkově jsou postavy románu vykresleny dost černobíle, schéma by se dalo shrnout do dvou kategorií – dobré ženy a zlí muži. Žena jako trpitelka, muž jako ten, kterému přísluší právo rozhodnout, buď se ženou setrvat, nebo ji opustit.

Emancipace hrdinek

Truhelková zobrazila rodinu idealizovaně, jako základ společnosti, jako – při splnění určitých výše zmíněných podmínek – harmonickou a fungující jednotku. Zaměřila se na vztah dvou lidí před vstupem do manželství, zdůraznila, že teprve rovnoprávný vztah mezi nimi je mj. předpokladem pro dobré manželství. Jako důkaz připojila k románu závěrečnou kapitolu, v níž ukazuje vztah o deset let později. To vše pak podtrhla malebnými obrazy a uměleckým prostředím Vídně a dalších měst.

Pogačićová téma zpracovala právě naopak. Na vztah před manželstvím se nesoustředila vůbec, jen naznačila, že dvojice vstoupila do manželství z lásky. Pak se ovšem snažila zachytit průběh vztahu mezi mužem a ženou v manželství. Prostředí a okolnosti zde jasně kontrastují s románem Truhelkové, vůbec nejsou malebné a ani vzdáleně idylické. Hrdinové románu a jejich vztahy nejsou ani zde postaveny na rovnoprávném základě. Navíc průvodní motiv žárlivosti ukazuje hranice, které žena nesmí překročit, ale pro muže jsou otevřené.

Snaha ženy uplatnit se ve světě, který ji neuznává jako rovnocennou, je zobrazena přímo v románu *Plein air*, zatímco v románu *Ispovijest* je tato skutečnost ukázána nepřímo, kdy je na extrémně vyhocené situaci ilustrována absurdita současného stavu a uspořádání. Hrdinka románu *Plein air* Zdenka se aktivně snaží uplatňovat své zásady v praxi a není ochotna slevit, hrdinka Pogačićové je naprosto pasivní, odevzdaně přijímá, co život přináší, a nesnaží se bojovat. Zatímco je ale Zdenka žena poučená a nezávislá, Irenin celý život tvoří manžel a dítě a zdá se, že i přes všechny obtíže by nechtěla, a snad ani nemohla odejít.

Truhelková začíná a ukončuje svůj román o Vánocích, svátcích lásky a klidu, pokoje a míru, u Pogačičové žádnou takovou pohodu nenajdeme – naopak, příběh začíná pohřbem. Román se neodvíjí harmonicky a nekončí happy endem, je ohraničen smrtí obou žen, až příliš dobrých, že to nepůsobí ani sympaticky, ani věrohodně. Zatímco Zdenčiny názory se čtenář dozví, Irena zůstává celou dobu ve stínu, pasivní hrdinka, která nezanechá výraznější stopy.

Ani jedna autorka ještě nezmiňuje možnost rozvodu. V prvním případě proto, že ve šťastném vztahu toto téma nemá místo, a ani ve druhém případě takové řešení v podstatě nelze zrealizovat, už proto, že žena chce láskou a odevzdaností rozpadající se vztah zachránit. Nakonec je pozdě i pro ni samotnou, a tak zasvětila veškerou svou lásku synovi.

Vypravěči obou románů jsou muži, kteří ovšem nejsou hrdiny v pravém slova smyslu. Nicméně to je zajímavý moment, že autorky pro tlumočení svých názorů použily právě muže, místo aby myšlenky o rovnoprávnosti pohlaví, postavení ženy v manželství atd. vložily do úst ženské hrdinky. Zatímco se ovšem tato vzpoura zralé ženy proti patriarchálnímu uspořádání společnosti jeví S. P. Novakovi mnohem přesvědčivější právě proto, že je vyprávěna z mužského pohledu (Novak, 2003, s. 249), Detoniová-Dujmićová uvádí, že při povrchnější analýze se může zdát, že bylo přáním autorky, aby jí čtenář již předem uvěřil. Odpověď na otázku, proč se v období moderny „mužské“ deníky vůbec psaly, však hledá v obsahové stránce, kdy se autorka v konkrétní narativní situaci snaží pochopit opačné pohlaví zevnitř. Ta situace je ovšem často řízená zvenčí, takže ponor do mužské psychiky stejně není nestranný – ani ideově ani v otázce pohledu mužského pohlaví na určitý konkrétní problém. Tím pádem se tento mužský pohled stává pouze zástěrkou pro pohled ženský, který má zprostředkovat názory na rodinu, manželství, lásku, věrnost a poukázat na mužskou nestálost a slaboštví (Detoni-Dujmić, 1998, s. 102 – 103). Dle našeho názoru je odpověď na otázku důvodu vzniku těchto „mužských“ deníků opravdu tato snaha o věrohodnost, s níž se autorky snaží své čtenářstvo přesvědčit. Nicméně vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo především o čtenářky, šlo o to přesvědčit právě je, že změna v přístupu k ženám je nevyhnutelná a musí vycházet od nich samotných. A právě ústy muže mohly jistým způsobem ovlivnit i ty ženy, které by to jinak neakceptovaly. Ovšem v okamžiku, kdy si čtenář uvědomí, že autorem díla je žena, ona výše zmíněná „přesvědčivost“ může vzít za své.

Ze strany Truhelkové cítíme spíše pedagogický pohled, jakoby chtěla naznačit, že muž je potřeba vychovat k tomu, aby akceptoval ženu a její svobodu. Naopak Pogačičová nevychová, její ženy jsou pasivní a podřídí se muži za každé situace. Přesto z obou příběhů, ať už nás angažovaný „mužský“ pohled přesvědčí, či ne, vyvěrá více či méně zřetelný apel. Pogačičová jej ovšem – na rozdíl od Truhelkové – nenaznačuje explicitně. Tím však, že vlastnosti a činy hrdinů svého rodinného dramatu vyžene do extrému, může docílit stejného výsledku.

Poznámky

- (1) Do roku 1941 bylo 67 % žen negramotných (Anić, 2003, s. 85).
- (2) Až do posledního desetiletí 19. století bylo pro dívky osm let školy horní hranicí vzdělání. Povinný nižší stupeň lidové školy navštěvovalo pouze 55 % zapsaných dívek. Dalším stupněm vzdělání byl vyšší stupeň lidové školy či vyšší dívčí škola. Podle údajů z roku 1895 však vyšší stupeň navštěvovalo pouze 1 % dívek. Gymnázia a univerzity byly výhradně pro muže. Zatímco v evropských zemích řešili problém středoškolského vzdělání pro ženy pomocí ženského hnutí, které se rozvíjelo zároveň s utvářením občanské společnosti a s industrializací, v Chorvatsku bylo obyvatelstvo nedostatečně ekonomicky silné a málo početné a k ženské problematice přistupovalo tradičním způsobem. Založení Lycea pro ženy v Záhřebu roku 1892 bylo proto přelomem, protože otvíralo ženám možnosti dalšího vzdělání. V době jeho otevření totiž existovala v Rakousko-uherské monarchii pouze dvě ženská gymnázia – prvním byla česká Minerva v Praze, druhým Frauenverein für Fortbildung ve Vídni (Ograjšek Gorenjak, 2006a, s. 69). Lyceum mělo navíc značný vliv na utváření ženského hnutí v Chorvatsku, neboť zde působily přední učitelky své doby. Ačkoli v době založení Lycea ženského hnutí v Chorvatsku ještě neexistovalo, právě potřeba jeho podpory vyvolala zakládání ženských organizací (Ograjšek Gorenjak, 2006b, s. 147, 149, 150, 175).

- (3) Jedná se o přibližně dvacetileté období od poloviny devadesátých let 19. století do začátku první světové války.
- (4) Antun Barac tyto tendence trefně označuje „zaokretom prema Europi“ (Barac, 1963, s. 218).
- (5) Novoromantismus, secese, symbolismus, dekadence; požadavek svobodné tvorby jako takové, bez jakýchkoli omezení.
- (6) Pojem emancipace zde rozumíme jako proces zrovnoprávnění, především však v souvislosti s úsilím žen o získání stejných práv s muži. Tato snaha žen o dosažení zrovnoprávnění s muži byla po právní stránce ukončena uzákoněním rovných práv pro obě pohlaví. Další etapou pak bylo prosazování této rovnosti v praktickém životě (Burešová, 2001, s. 18 – 19). Další pojem, který je s emancipací přímo spojený, je feminismus. Tohoto termínu se všeobecně začalo užívat na konci 19. století. Francouzka H. Auclertová (1848 – 1914) jako feministy označila ty, kteří se zabývají ženskou otázkou. Postupně se však význam tohoto pojmu rozšířil natolik, že obsáhl názory a postoje velmi rozdílné (proto hovoříme později o feminismech). Díky tomu se pak do tohoto označení vešli i ti, kteří obhajovali emancipaci žen (Abramsová, 2005, s. 260 – 261). Toto pojetí feminismu, zahrnující též emancipaci, se však shoduje pouze s první vlnou feminismu (asi od poslední třetiny 18. století přibližně do roku 1930), jejímiž hlavními požadavky bylo přiznání základních občanských a politických práv ženám, např. volební právo, právo na vzdělání, majetek atd. (Zoufalá, 2009, s. 7 – 8)
- (7) Jagoda Truhelková (1864 – 1957) se narodila v Osijeku jako dcera českého učitele a Němky. Po maturitě v roce 1882 začala učit na dívčí škole v Osijeku. V roce 1885 byla jmenována ředitelkou Vyšší dívčí školy v lickém městě Gospić. Po návratu do Záhřebu působila Truhelková jako učitelka na Lyceu pro ženy. V roce 1901 byla Truhelková povolána do Bosny (nejprve do Banja Luky, později Sarajeva). Po odchodu do důchodu v roce 1923 se – po více než dvaceti letech – vrátila do Záhřebu. Svůj první literární text *U radu je spas (V práci je záchrana)* vydala Truhelková časopisecky již v roce 1892. Roku 1894 začala spolupracovat s časopisem *Vijenac* (Věvec), kde publikovala povídky pod pseudonymem A. M. Sandučić (sandučić = česky „truhelka“). Mimo publikování v časopisech jí vyšly také knihy – román pro mládež *Tugomila* (1894), povídky pro mládež *Naša djeca (Naše děti)*, 1896). V roce 1897 časopisecky román *Plein air* a 1899 historický román *Vojača*. V roce 1900 se Truhelková stala spolu s Marijí Jambriškovou (1847 – 1937) redaktorkou časopisu *Na domaćem ognjištu (U domácího krbu)* určeného především chorvatským ženám. V roce 1910 vyšla pedagogická studie *U carstvu duše (V říši duše)*. Jako spisovatelka pro děti se získala uznání osijeckou povídkovou trilogií *Zlatni danci (Zlaté dny)*, 1918), *Gospine trešnje (Třešně naší Paní)*, 1943) a *Crni i bieli dani (Černé a bílé dny)*, 1944). Kniha *Gospine trešnje* vyšla pod tímto názvem až ve druhém vydání z roku 1943, které zahrnovalo knihy *Bogorodičine trešnje (Třešně Bohorodičky)*, 1929) a *Dusi domaćeg ognjišta (Duchové domácího krbu)*, 1930). Z dalších knih pro děti vyšly např. povídkové knihy *Pipo i Pipa (Pipo a Pipa)*, 1923) a *Palčićev kraljevski let (Palčićův královský let)*, 1932) či román *Zlatko* (1934). Truhelková se také zabývala otázkou postavení ženy ve společnosti či rovnoprávným vztahem mezi mužem a ženou v literatuře jako jedna z prvních (např. v románech *Tugomila*, *Plein air* nebo autobiografické próze v dopisech *U carstvu duše*).
- (8) Milka Pogačićová (1860 – 1936) byla chorvatská učitelka a spisovatelka. Již od malička byla výbornou žačkou, jako školačka začala psát první básně. V roce 1876 poslala svou báseň *Gorski kralj* redaktoru *Vijence* Augustu Šenoovi (1838 – 1881), který báseň uveřejnil. Zemskou pedagogickou školu pro ženy v Záhřebu dokončila v roce 1880 a začala praktickou pedagogickou činnost. Pogačićová také hodně cestovala, vzdělávala se. Svoje znalosti pak využívala např. v článcích, v nichž srovnávala poměry domácí a zahraniční. V letech 1901 – 1909 působila Pogačićová jako učitelka na Zemské vyšší dívčí škole v Záhřebu. Roku 1901 byla také jmenována členkou Chorvatského pedagogicko-literárního sboru (Hrvatski pedagoško-književni zbor) za svoji činnost v oblasti pedagogické literatury. V roce 1907 byla ustanovena ředitelkou vyšších dívčích škol. Pogačićová se angažovala také v sociální oblasti či v boji za emancipaci žen, zvláště učitelek. Za nejvyšší důležité považovala vzdělání žen, díky němuž bylo podle ní možné odstranit rozdíly v nerovném přístupu k ženám a mužům. V roce 1904 založila sdružení *Udruga učiteljica kraljevina Hrvatske i Slavonije (Sdružení učitelek království Chorvatska a Slavonie)*. V letech 1901

– 1912 byla redaktorkou časopisu *Domaće ognjište (Domáci krb)*. V jejím domě se scházelo mnoho významných osobností té doby, mezi jinými např. Ivan Meštrović (1883 – 1962), Antun Gustav Matoš (1873 – 1914) aj. Literární tvorba autorky je velmi obsáhlá, bibliografie jejích děl obsahuje kolem 600 jednotek (jedná se o básně, články, novely, romány aj.). Velká část díla je určená dětem (básně, povídky a hry pro děti, které publikovala v dětských časopisech, dále např. knihy *Iz sunčanih dana (Ze slunečných dnů, 1906)*, *Dječje pozorišne igre (Dětské divadelní hry, 1930)*, obrázkové knihy určené dětem jako např. *Slava mladosti (Oslava mládí, 1891)*. Roku 1905 vyšla kniha pěti psychologicko-naturalistických povídek ze školního prostředí *Iz mojega svijeta (Z mého světa)*. V roce 1930 pak vyšly dvě skladby z této knihy pod názvem *Dvije pripovijesti (Dvě povídky)*. Z větších próz to byly romány *Ispovijest (Vyznání, 1912)* a *Jura Filipčić – roman iz nedavne prošlosti (Jura Filipčić – román z nedávné minulosti, 1937)*, který však vyšel až posmrtně. Kromě vlastních děl Pogačićová také překládala z němčiny, angličtiny a švédštiny. Některá její díla byla přeložena do ruštiny, němčiny a esperanta.

- (9) Druhou polovinu knihy tvoří výbor z díla spisovatelky Adely Milčinovićové (1878 – 1968).
- (10) Označován také jako delší próza, žánr malého románu (Detoni-Dujmić, 1998, s. 102) či na jiném místě jako povídka (Nemec, 2000, s. 585).
- (11) Knihu přeložila v roce 1913 chorvatská učitelka Antonija Jožičićová, která působila a žila ve městě Hrvatska Kostajnica. Tam také nechala román pod názvem *Konfeso* na vlastní náklady vydat a jeden výtisk věnovala členu čínské delegace esperantistů. Kniha se tak dostala až k čínskému spisovateli Wang Luyanovi (1902 – 1944), který ji přeložil do čínštiny (1931). Byla to tak první chorvatská kniha přeložená do čínštiny, i když prostřednictvím esperanta. Do nedávné doby bylo totiž za takové považováno dílo Dinka Šimunoviće (1873 – 1933) *Alkar* (do čínštiny přeložený a vydaný v roce 1936, také přes esperanto). (*U Noći muzeja Hrvatska Kostajnica – Šangaj* [online]).
- (12) Je jen mimochodem zmíněné v článku Z. Vernice v novinách *Agramer Tagblatt* z roku 1913 (Detoni-Dujmić, 1998, s. 103).
- (13) Kromě toho zastává také idealismus, křesťanství, vlastenectví. Všechny tyto body uvádí Stjepan Hranjec jako vodítka při rozboru děl J. Truhelkové (Hranjec, 1998, s. 17 – 18).
- (14) V inventáři ženských postav chorvatské literatury 19. století nachází K. Nemec čtyři základní typy žen, a to ženy andělské, osudové (femme fatale), femme fragile a ženy na cestě k sebeuvědomění. Zdůrazňuje, že tyto typy žen jsou výtvorem mužů a že mají proto výrazné znaky klišé. Zajímavé je Nemcovo zjištění, že čtvrtý typ se vyskytuje pouze v textech psaných ženami (Nemec, 2003, s. 100, 101, 107).
- (15) Text o J. Truhelkové a románu *Plein air* částečně převzat z diplomové práce, viz Zoufalá, 2009, s. 27 – 34.
- (16) Např. touží po tom, aby Irena přišla o svou krásu a byla tak pro ostatní muže nepřitažlivá, a když se to jeho vlastním přičiněním stane, přestane ji mít rád a začne mu být lhostejná.

Literatúra

- ABRAMS, Lynn. 2005. *Zrození moderní ženy : Evropa 1789 – 1918*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 367 s. ISBN 80-732-5060-8
- ANIĆ, Rebeka Jadranka. 2003. *Više od zadanoga : Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*. Split : Franjevački Institut za Kulturu Mira, 2003. 502 s. ISBN 953-6482-12-6
- BARAC, Antun. 1963. *Jugoslavenska književnost*. Zagreb : Matica hrvatska, 1963. 277 s.
- BUREŠOVÁ, Jana. 2001. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc : Katedra historie, Univerzita Palackého, 2001. 506 s. ISBN 80-244-0248-3
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja. 1997. Adela Milčinović. Predgovor. In: TRUHELKA, Jagoda – MILČINOVIĆ, Adela: *Izabrana djela*. Zagreb : Matica hrvatska, 1997, s. 245 – 257. ISBN 953-150-231-5
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja. 1997. Predgovor. In: TRUHELKA, Jagoda – MILČINOVIĆ, Adela: *Izabrana djela*. Zagreb : Matica hrvatska, 1997, s. 245 – 257. ISBN 953-150-231-5
- DETONI-DUJMIĆ, Dunja. 1998. *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb : Matica hrvatska, 1998. 407 s. ISBN 953-150-166-1

- DETONI-DUJMIĆ, Dunja (ed.). 2008. *Leksikon hrvatske književnosti. Djela*. Zagreb : Školska knjiga, 2008. 1054 s. ISBN 978-953-0-61120-7
- DUMBOVIĆ, Ivan. 1981. *Milka Pogačić : Život i djelo*. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 1981. 16 s.
- HRANJEC, Stjepan. 1998. *Hrvatski dječji roman*. Zagreb : Znanje, 1998, 330 s. ISBN 95-319-5048-2
- JELČIĆ, Dubravko. 1997. *Povijest hrvatske književnosti : Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb : Naklada Pavičić, 1997, 434 s. ISBN 953-6308-09-6
- KVAPIL, Miroslav. 1977. *Hrvatska književnost 1895 – 1914 : Hrvatska moderna*. [Doktorska disertacija.] Praha : Univerzita Karlova, 1977. 131 s. Acta Universitatis Carolinae.
- NEMEC, Krešimir – FALIŠEVAC, Dunja – NOVAKOVIĆ, Darko (ed.). 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb : Školska knjiga, 2000. 816 s. ISBN 95-306-1107-2
- NEMEC, Krešimir. 2003. Čuvarica ognjišta, svetica, vamp. Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća. In: *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Zagreb : Filozofski fakultet, 2003, s. 100 – 108. ISBN 953-175-197-8
- NOVAK, Slobodan Prosperov. 2003. *Povijest hrvatske književnosti : Od Bašćanske ploče do danas*, Zagreb : Golden marketing, 2003. 723 s. ISBN 95-321-2033-5
- OGRAJŠEK GORENJAK, Ida. 2006a. Odgovorne pred historijom : Prve učenice privremenog ženskog liceja. In: *Historijski zbornik, LIX*. Zagreb : Društvo za hrvatsku povjesnicu, 2006, s. 69 – 91. ISSN 0351-2193
- OGRAJŠEK GORENJAK, Ida. 2006b. Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu. In: *Povijest u nastavi*, roč. IV, 2006, č. 8, s. 147 – 176. ISSN 1334-1375
- POGAČIĆ, Milka. 1912. *Ispovijest*. [s.l.], 1912. 125 s.
- ŠICEL, Miroslav. 1971. *Pregled novije hrvatske književnosti*. Zagreb : Matica hrvatska, 1971, 352 s.
- TRUHELKA, Jagoda – MILČINOVIĆ, Adela. 1997. *Izabrana djela*. Zagreb : Matica hrvatska, 1997, 408 s. ISBN 953-150-231-5
- U Noći muzeja Hrvatska Kostajnica – Šangaj* [online]. Dostupné na: <http://www.hrvatska-kostajnica.hr/kultura/u-noi-muzeja-hrvatska-kostajnica-angaj-> [2013-08-30]
- ZOUFALÁ, Marie. 2009. *Ženská otázka v charvátské literatuře první poloviny 20. století* [online]. Brno, 2009. 67 s. [Diplomová práce.] Masarykova univerzita. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/145741/ff_m/ [2013-08-03]

Summary

Emancipation in “Male” Diaries by Croatian Female Modernist Writers

The article deals with the phenomenon of emancipation that can be found in two novels by Croatian authors, namely *Plein air* by Jagoda Truhelka and *Ispovijest* by Milka Pogačić. Both novels were composed during the Croatian modernist period and are unique in their form as they are male diaries, though written by women. The authors attempted to deal with women's emancipation, an issue that saw a rise in importance in Croatian society at the beginning of the 20th century.

Each of the authors deals with the theme in a different way. The main characters of Truhelka's novel are confronted with women's emancipation directly and accept it as right in the end. The main characters of the second novel are firmly anchored in contemporary conventions, absurdity of which is shown in escalated situations they find themselves in.